

VII

Piotr Kochanek*

Winieta Konstantynopola na mapie z Ebstorf

Mapa z Ebstorf¹ jest, jak wiadomo, największą i najlepiej ilustrowaną mapą średniowieczną², której poświęcono wiele prac naukowych³. Aktualnie przeważa pogląd, że mapa ta powstała około roku 1300⁴. Znajduje

* Dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Historii, Katedra Historii Starożytnej i Bizantyńskiej.

¹ Oryginał mapy, przechowywany w Hauptstaatsarchiv w Hanowerze, uległ zniszczeniu podczas nocnego bombardowania miasta z 8 na 9 października 1943. Wielkość oryginału wynosiła 3580 x 3560 mm. Zarówno zamieszczona dalej (il. 10) reprodukcja mapy z Ebstorf, jak i poszczególne winiety oraz legendy pochodzą ze strony: www.uni-lueneburg.de/hyperimage/EbsKart/start.html [dostęp: 12 III 2015]. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte, eine Weltkarte aus dem 13. Jahrhundert*, Stuttgart–Wien 1900; *Die Ebstorker Weltkarte: kommentierte Neuauflage in zwei Bänden*. Bd. I, *Atlas*, Bd. II, *Untersuchungen und Kommentar*, hrsg. von H. Kugler, unter Mitarbeit von S. Gluch, A. Willing, digitale Bildbearbeitung Th. Zapf, Berlin 2007.

² Cf. J. Wille, *Die Ebstorker Weltkarte*, Bd. I, *Textband*, Bielefeld 2001, s. 11, przyp. 14: 1500 *Texteinträge*, 500 *Gebäudedarstellungen*, 160 *Gewässer*, 60 *Inseln oder Gebirge*, 45 *Menschen oder Fabelwesen* und ungefähr 60 *Tiere*.

³ Dobra bibliografia na temat mapy z Ebstorf – cf. J. Wille, *Die Ebstorker Weltkarte*, Bd. I, *Textband...*, s. 307–331; M. Elster, *Bibliographie Kloster Ebstorf. Ebstorker Weltkarte*, Uelzen 2006; *Die Ebstorker Weltkarte: Kommentierte Neuauflage in zwei Bänden*, Bd. II, *Untersuchungen...*, s. 342–348.

⁴ Cf. J. Wille, *Die Ebstorker Weltkarte*, Bd. I, *Textband...*, s. 17–19 i 284–285.

się na niej około 500 winięt miast (cf. przyp. 2), jednak znane są prawie wyłącznie winiety Rzymu i Jerozolimy⁵. Winiety Konstantynopola – drugiej stolicy cesarstwa rzymskiego, stolicy Bizancjum, siedziby jednego z pięciu patriarchatów chrześcijaństwa, kluczowego portu⁶ w handlu między Wschodem a Zachodem oraz niekwestionowanego w swoim czasie

⁵ Cf. Ch. H u e l s e n, *La pianta di Roma dell' Anonimo Einsidlense*, Roma 1907, s. 11–12; I. B a u m g ä r t n e r, *Die Wahrnehmung Jerusalems auf mittelalterlichen Weltkarten*, [in:] *Jerusalem im Hoch- und Spätmittelalter. Konflikte und Konfliktbewältigung – Vorstellungen und Vergegenwärtigung*, hrsg. D. B a u e r, K. H e r b e r s, N. J a s p e r t, Frankfurt am Main 2001, s. 299–301; A. D. v o n d e n B r i n c k e n, *Roma nella cartografia medievale (secoli IX–XIII)*, [in:] *Roma antica nel Medioevo: mito, rappresentazioni, sopravvivenza nella „Respublica Christiana” dei secoli IX–XIII. Atti della Quattordicesima Settimana Internazionale di Studio, Mendola, 24–28 agosto 1998*, Milano 2001, s. 222–223 [= e a d e m, *Studien zur Universalkartographie des Mittelalter*, hrsg. Th. S z a b ó, Göttingen 2008, s. 605]; e a d e m, *Jerusalem on medieval mappaemundi: a site both historical and eschatological*, [in:] *The Hereford World Map. Medieval World Maps and their Context*, ed. P. D. A. H a r v e y, London 2006, s. 368–369 [= e a d e m, *Studien zur Universalkartographie des Mittelalter...*, s. 696–697]; B. W o l f, *Jerusalem und Rom: Mitte, Nabel – Zentrum, Haupt. Die Metaphern „Umbilicus mundi” und „Caput mundi” in den Weltbildern der Antike und des Abendlands bis in die Zeit der Ebstorfer Weltkarte*, Bern–Berlin 2010, s. 19–36.

⁶ Na temat portów Konstantynopola – cf. W. S c h u m a n n, *Der Wandel der Verkehrsbedeutung der Mittelmeerhäfen Karthago, Alexandria, Konstantinople und Marseille und seine geographischen Ursachen*, Greifswald 1937; R. G u i l l a n d, *Constantinople byzantine: Le port palatin du Boucoléon*, Bsl 11, 1950, s. 187–206; F. D i r i m t e k i n, *Fethiden önce Marmara Surları*, İstanbul 1953; A. C a m e r o n, *Notes on the Sophiae, the Sophianae and the Harbour of Sophia*, B 37, 1967, s. 11–20; W. M ü l l e r - W i e n e r, *Die Häfen von Byzantion, Konstantinopolis, Istanbul*, Tübingen 1994; A. B e r g e r, *Die Häfen von Byzanz und Konstantinopol*, [in:] *Griechenland und das Meer. Beiträge eines Symposiums in Frankfurt im Dezember 1996*, hrsg. E. K. C h r y s t o s, D. G. L e t s i o s, H. A. R i c h t e r, R. S t u p p e r i c h, Mannheim–Möhnesee 1999, s. 111–118; P. M a g d a l i n o, *The Maritime Neighborhoods of Constantinople: Commercial and Residential Functions, Sixth to Twelfth Centuries*, DOP 54, 2000, s. 209–226; E. B o l o g n e s i R e c c h i - F r a n c e s c h i n i, *The Great Palace 1999: The End of the Survey of the Boukoleon Harbour and the Beginning of the Survey of the Külliye Kapı Ağası Mahmut Ağa*, ASTo 19.1, 2002, s. 155–168; M. B a l a r d, *Constantinople et les ports pontiques: topographie, liens entre le port et la ville, fonctions*, [in:] *Les ports et la navigation en Méditerranée au Moyen Âge, Actes du colloque de Lattes, 12–14 novembre 2004*, sous la direction de G. F a b r e, Paris 2009, s. 195–204; K. M a r i n o w, *Porty*, [in:] *Konstantynopol – Nowy Rzym. Miasto i ludzie w okresie wczesnobizantyńskim*, red. M. J. L e s z k a, T. W o l i ń s k a, Warszawa 2011, s. 151–157.

centrum kultury świata śródziemnomorskiego – nie dostrzegali dotąd ani historycy sztuki bizantyńskiej ani historycy Bizancjum, choć poświęcili oni sporo miejsca innym ikonograficznym przedstawieniom tego miasta. Najwięcej analiz dotyczy mapy Konstantynopola w formie wedyty, którą w pracy *Liber insularum Archipelagi*, powstałej w roku 1420, zamieścił Cristoforo Buondelmonti (1386 – ok. 1430)⁷. Zajęto się również wedytami tej metropolii, których autorami byli m.in. Hartmann Schedel (1440–1514)⁸, Giovanni Andrea Vavassore (XVI w.)⁹, Melchior Lorichs (ok. 1526 – po 1583)¹⁰ i Giovanni Temini (I poł. XVII w.)¹¹. Zwrócono także uwagę na wedyty Konstantynopola wykonane przez Wilhelma Dilicha (1571–1650), Pietera van den Keere (1571 – ok. 1646), Matthäusa Meriana

⁷ Cf. G. Gerola, *Le vedute di Costantinopoli di Cristoforo Buondelmonte*, SBN 3, 1931, s. 247–279; Th.S. Thomov, *New Information about Cristoforo Buondelmonti's Drawings of Constantinople*, B 66, 1996, s. 431–453; I.R. Manners, *Constructing the Image of a City: The Representation of Constantinople in Christopher Buondelmonti's „Liber Insularum Archipelagi”*, AAAG 87, 1997, s. 72–102; C. Barsanti, *Un panorama di Costantinopoli dal „Liber insularum archipelagi” di Cristoforo Buondelmonti*, [in:] *L'arte di Bisanzio e l'Italia al tempo dei Paleologi, 1261–1453*, a cura di A. Iacobi, M. della Valle, Roma 1999, s. 35–54; eadem, *Costantinopoli e l'Egeo nei primi decenni del XV secolo: la testimonianza di Cristoforo Buondelmonti*, RINASA 56, 2001, s. 83–254; G. Ragone, *Il „Liber insularum Archipelagi” di Cristoforo die Buondelmonti: Filologia del testo, filologia dell'immagine*, [in:] *Humanisme et culture géographique à l'époque du Concile de Constance: autour de Guillaume Fillastre, Actes du colloque de l'Université de Reims, 18–19 novembre 1999*, ed. D. Marcotte, Turnhout 2002, s. 177–217.

⁸ Cf. A. Berger, J.Ph. Bardill, *The Representation of Constantinople in Hartmann Schedel's „World Chronicle”, and Related Pictures*, BMGS 21, 1998, s. 2–37.

⁹ Cf. A. Berger, *Zur sogenannten Stadtansicht des Vavassore*, IM 44, 1994, s. 329–355; R.H.W. Stichel, *Das Coliseo de Spiriti in Konstantinopel: ein Phantom. Ein Beitrag zur Erklärung der Stadtansicht vom Vavassore-Typus*, IM 51, 2001, s. 445–459.

¹⁰ Cf. M. Lorichs, *Konstantinopel unter Sultan Suleiman dem Grossen aufgenommen im Jahre 1559 nach der Handzeichnung des Künstlers (Melchior Lorichs aus Flensburg) in der Universitätsbibliothek zu Leiden [Bibl.Publ. cod.1758] mit anderen alten Plänen*, hrsg. und erläutert von E. Oberhummer, München 1902; K. Wulzinger, *Melchior Lorichs Ansicht von Konstantinopel als topographische Quelle*, [in:] *Festschrift Georg Jacob zum 70. Geburtstag, 26. Mai 1932, gewidmet von Freunden und Schülern*, hrsg. von T. Menzel, Wiesbaden 1932, s. 355–368; C.A. Mango, S. Yerassimos, *Melchior Lorichs' Panorama of Istanbul, 1559*, Bern 1999.

¹¹ Cf. A.M. Schneider, *Giovanni Teminis Ansicht von Konstantinopel*, JDAI 57, 1942, s. 221–231; idem, *Zur Stambulansicht des Giovanni Temini*, JDAI 59/60, 1944/1945, s. 79–80.

1. Winiety miast *strefy* Konstantynopola na mapie z Ebstorf

Starszego (1593–1650), Jeana Sauvé (*floruit*: 2 poł. XVII w.), Johanna Friedricha Probsta (1721–1781) i Georga Matthäusa Probsta (zm. 1788)¹², a także na weduty anonimowe¹³. Przedmiotem analiz były też opisy miasta pióra renesansowych podróżników, m.in. Michaela Herberera (ok. 1560 – po 1623)¹⁴. Analizom poddano także miniatury¹⁵. Nie zajęto się jednak

¹² Cf. F. B a b i n g e r, *Drei Stadtansichten von Konstantinopel, Galata („Pera“) und Skutari aus dem Ende des 16. Jahrhunderts. Mit 1 Farbtafel und 3 Abbildungen im Text*, Wien 1959, s. 20, il. 2: weduta W. Dilicha (1606); s. 21, il. 3: weduta J. Sauvé (2 poł. XVII w.); idem, *Zwei Stambuler Gesamtansichten aus den Jahren 1616 und 1642. Mit einer Faltafel und drei weiteren Abbildungen*, München 1960, tab. I, il. 1a i 1b oraz tab. II, il. 3; weduty W. Dilicha (1606); tab. II, il. 2: weduta M. Meriana Starszego (1635); wklejka na końcu: weduta P. van den Keere (1616); i d e m, *Eine unbemerkte holländische Grossansicht von Konstantinopel (um 1665). Mit einer Faltafel und fünf weiteren Abbildungen auf vier Tafeln*, Göttingen 1962 (NAWG.PHK. Jahrgang 1962, Nr. 3 [s. 82–90]), il. 5: weduta J.F. Probsta (2 poł. XVIII w.); il. 6: weduta G.M. Probsta (2 poł. XVIII w.).

¹³ Cf. F. B a b i n g e r, *Drei Stadtansichten von Konstantinopel...*, kolorowa wklejka na końcu: trzy anonimowe weduty datowane ok. roku 1580; i d e m, *Zwei Stambuler Gesamtansichten...*, wklejka na końcu: anonimowa weduta datowana na rok 1642; i d e m, *Eine unbemerkte holländische Grossansicht...*, il. 1–4: weduty anonimowe z XVII i XVIII w.; V.D. L i c h a č e v a, *Reznoje izabraženije osady Konstantinopolja v sobranii Ermitaža*, VV 34, 1973, s. 200–203.

¹⁴ Cf. A.M. S c h n e i d e r, *Des Michael Herberer aus Bretten Beschreibung Konstantinopols*, FDA 69, 1949, s. 245–249.

¹⁵ Cf. S. O e k l a n d - P a p a d a k i, *The Representation of Justinians Column in a Byzantine Miniature of the Twelfth Century*, BZ 82, 1989, s. 225–233; 83, 1990, s. 63–71.

winietaami tego miasta na średniowiecznych i renesansowych mapach. Niniejszy artykuł ma za zadanie wypełnić, choćby częściowo, tę bibliograficzną lukę, biorąc za przedmiot swych analiz winieta Konstantynopola na mapie z Ebstorf, która – jak już wyżej wspomniano – została narysowana przez ludzi Zachodu w końcu XIII w.

Rysownicy mapy z Ebstorf przedstawili to miasto jako element mocno zurbanizowanej *strefy* nadmorskiej (cf. il. 1), sugerując jednocześnie, że są to winiety miast portowych.

Jednak na pierwszy rzut oka schemat Konstantynopola praktycznie nie wyróżnia się niczym szczególnym spośród winiet miast tej *strefy*. Schematy te można podzielić na trzy sekcje, z których każda liczy pięć winiet. Pierwszą sekcję stanowi winieta samego Konstantynopola wraz z czterema winietami innych miast, które leżą po zachodniej stronie *pasa morskiego* tworzonego przez Morze Egejskie, Dardanele, morze Marmara i Bosfor (cf. il. 2).

2. Sekcja 1 (*zachodnia*): Winieta Konstantynopola i miast z nim sąsiadujących, A. Adrianopol¹⁶, B. Konstantynopol¹⁷, C. Mesembria¹⁸, D. Warna¹⁹, E. Bałczik²⁰

¹⁶ Legenda na mapie: *Andrianopolis* c. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 45.

¹⁷ Legenda na mapie: *Constantinopolis* c. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 42: *Konstantinopel mit den am Schwarzen Meere liegenden Städten Mesembria bis Bachis stehen am Aegäischen Meere (...)*. Cf. *ibidem*, s. 45: *Ohne bestimmte Regel folgen Andrianopolis und Constantinopolis (...)*.

¹⁸ Legenda na mapie: *Mesambre*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 45: *Mesambre, j. Misiwri*.

¹⁹ Legenda na mapie: *Obfessus* c. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 45: *Obfessus c., sonst Odessus, j. Varna*.

²⁰ Legenda na mapie: *Bachis*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 45: *Bachis, ehemals Dionysopolis, j. Baltschik*.

3. Sekcja 2 (*wschodnia*): Winiety miast leżących naprzeciw Konstantynopola, A. Troja²¹, B. Listra²², C. Perge²³, D. Myrina (na Lemnos)²⁴, E. Pamfilia (prowincja rzymska)²⁵

Druga sekcja to pięć winiet znajdujących się po wschodniej stronie tegoż *pasa morskiego* (cf. il. 3). Schematy te równoważą niejako zachodnią sekcję winiet. W ten sposób zaznaczono zarówno symetrię arytmetyczną, jak i geometryczną, zachodzącą pomiędzy wschodnim i zachodnim wybrzeżem *pasa morskiego*. Ta podwójna symetria może sugerować pewną równowagę sił po obu stronach wybrzeża, ponieważ winiety te mają *grosso modo* charakter budowli obronnych. Idąc dalej, można wysunąć tezę, że autor winiet chciał w ten sposób wskazywać na ówczesną (lansowaną być może w jego otoczeniu) równowagę między Wschodem a Zachodem.

Trzecia sekcja to pięć winiet zamykających *pas morski* od północy (cf. il. 4). Są one znacznie mniejsze od winiet dwóch wyżej wymienionych grup.

²¹ Legenda na mapie: *Ilium*. Winiecie Troi towarzyszy jeszcze jedna, dłuższa legenda: *Nunc seges est ubi trita fuit*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 66: *Mysia nur durch Ilium mit dem an Ovid anklingenden Verse „Nunc seges est ubi trita fuit (bei Ovid ubi Troia fuit)“ – jetzt ist Ackerfeld wo man einst wandelte (oder wo Troja stand)*. Cf. O w i d i u s z, I, 1, 53: *Iam seges est ubi Troia fuit*.

²² Legenda na mapie: *Listra*.

²³ Legenda na mapie: *Perge*.

²⁴ Legenda na mapie: *Mirana c.*

²⁵ Legenda na mapie: *Pamphylia c.* Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 66: *Pamphylia durch die Metropole Pergen, neben welcher auch noch irrig Pamphylia als Stadt figuriert*.

4. Sekcja 3 (*północna*): Winiety miast leżących na północ od Konstantynopola, A. nazwa zatarta, B. Makri²⁶, C. Kawala²⁷, D. Sestos²⁸, E. Heraklea-Perynt (tur. Marmara Ereğlisi)²⁹

Te trzy sekcje warto zestawić w formie tabeli (cf. tab. 1). Zestawienie to pokazuje, że niektóre winiety są, podobnie jak cała *strefa* nadmorska, w której leży Konstantynopol, skonstruowane na zasadzie symetrii. Są to winiety Troi (2A) i Perge (2C), znajdujące się po wschodniej stronie *pasa morskiego*. W ten sposób sekcja *wschodnia* ma znamiona większej *solidności* niż dwie pozostałe sekcje. Wyróżnione w niej miasta nie są przypadkowe. Troja to przecież, zgodnie z ważnym dla średniowiecza autorytetem Wergiliańskiej *Eneidy*, kolebka Rzymu. Natomiast Perge to wspomniana w *Dziejach Apostolskich* (Dz 13, 13; 14, 25) dawna stolica Pamfilii, związana z działalnością misyjną św. Pawła.

²⁶ Legenda na mapie: *Macra*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorfkarte...*, s. 42–43: (...) *die Städte Macra, Cristopolis, Sestos und Eraclea liegen (...) nördlich vom Pontus, ein Fehler, welchen auch andere alte Karten zeigen; ibidem*, s. 45: *Macra hieß früher Serrium, j. Macri*.

²⁷ Legenda na mapie: *Cristopolis*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorfkarte...*, s. 45: (...) *Cristopolis, ein im Mittelalter bedeutender und fester Hafenplatz, welcher früher Neapolis hieß, bei Philippi*.

²⁸ Legenda na mapie: *Sestos*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorfkarte...*, s. 45: *Sestos als den der Asiatischen Küste nächsten Punkt geben alle alten Karten an*.

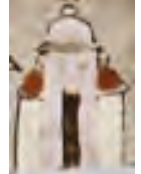

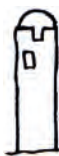

²⁹ Legenda na mapie: *Eraclea*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorfkarte...*, s. 45–46: *Eraclea ist das alte Perinthus, j. Ereğli*.

Seksja 1 (zachodnia)					
	A. Adrianopol	B. Konstantynopol	C. Mesembria	D. Warna	E. Balczik
Seksja 2 (wschodnia)					
	A. Troja	B. Listra	C. Perge	D. Myrina	E. Pamflia
Seksja 3 (północna)					
	A. nazwa zatarta	B. Makri	C. Kawala	D. Sestos	E. Heraklea-Perynt

Tab. 1. Winiety miast *strefy* Konstantynopola na mapie z Ebstorf

Warto też zestawić wspomniane trzy sekcje w formie architektonicznych tabel analitycznych. W ten sposób poszczególne detale winiet staną się łatwiej zauważalne.

A. Adrianopol					
B. Konstantynopol					

C. Mesembria					
D. Warna					
E. Bałczik					

Tab. 2. Sekcja 1 (*zachodnia*): Winieta Konstantynopola i miast z nim sąsiadujących

Tabela 2 dobrze pokazuje zróżnicowanie winiet sekcji *zachodniej*. Trzy pierwsze winiety (A. Adrianopol, B. Konstantynopol i C. Mesembria) wskazują na miasta otoczone murami obronnymi. Natomiast dwie ostatnie (D. Warna, E. Bałczik) nie mają charakteru obronnego. Wszystkie winiety eksponują bramę miejską jako ważny element architektoniczny. Jednak tylko w bramie Konstantynopola zaznaczono wrota. Uczyniono to być może po to, aby podkreślić wytrzymałość bram tej metropolii. Wśród wspomnianych bram miejskich tylko bramy na trzech pierwszych winiety mają charakter obiektów militarnych, towarzyszą im bowiem wieże zaopatrzone w blanki. Dwie ostatnie winiety nie eksponują tego elementu budowli bramnej, choć piąta (E. Bałczik) posiada pewne *śladowe* elementy architektury obronnej w bezpośrednim sąsiedztwie bramy miejskiej. Trzy pierwsze umieszczają też wewnątrz murów schematyczne szkice innych budowli. Być może w ten sposób rysownik winiety chciał wskazać na to, że dane miasto jest pewnym centrum cywilno-administracyjnym lub wojskowym. Z drugiej strony warto zwrócić uwagę na fakt, że struktura trzech pierwszych winiety oraz winiety ostatniej (E. Bałczik) jest całkowicie asymetryczna. Tylko czwarta (D. Warna) posiada symetryczną strukturę,

przy całkowitym braku elementów architektury obronnej, a centralnym jej punktem jest brama miejska, która wychodzi wprost na morze. Tam natomiast gdzie zaznaczono elementy architektury obronnej, pozbawiono winięty struktury symetrycznej.

Rzut oka na przerysy budowli z winiety sekcji *zachodniej* pokazuje, że schemat Konstantynopola jest o wiele bardziej skomplikowany od pozostałych. Uwagę zwracają szczególnie elementy architektury obronnej: podwójna linia murów (przy czym pierwsza linia jest znacznie dłuższa od drugiej) oraz dwie bramy. Jedna z nich jest wjazdową do miasta, następna zaś, znajduje się w drugiej linii murów. Na tej podstawie można przypuszczać, że winieta Konstantynopola przedstawia tzw. mury Teodozjusza, czyli podwójną linię murów, broniących miasto od strony lądu wraz z dobudowaną później pojedynczą linią murów, która miała bronić położonej w Blachernach świątyni Najświętszej Marii Panny (łac. *Panagia Blacherniotissa*) oraz wzniesionego tam z biegiem czasu zespołu rezydencji cesarskich. To o te właśnie mury rozbiły się liczne fale wrogów cesarstwa na przestrzeni wieków. Stąd obrosły one legendą i sławą fortyfikacji nie do zdobycia. Posiadały dziesięć głównych bram, nie licząc tzw. furtek: pięć bram miało charakter cywilny. Były to bramy wyjazdowe, do których prowadziły mosty przerzucone nad fosą. Natomiast bramy wojskowe, które zwykle nie miały nazw, lecz były oznaczane numerami od 1 do 5, prowadziły na zewnętrzny taras murów, tzw. *peribolos*, który znajdował się między zębatym gzymsem fosy a murem zewnętrznym³⁰. Należy w tym miejscu mocno podkreślić, że autor winiety nie musiał znać tego systemu fortyfikacji. Jego celem nie było stworzenie realistycznego schematu miasta, lecz graficzne wyróżnienie winiety Konstantynopola na tle sąsiadujących z nią schematów. Z drugiej zaś strony rysownik posiadał pewną bardzo ogólnikową *wizję* Konstantynopola, którą zawarł w swym graficznym schemacie miasta.

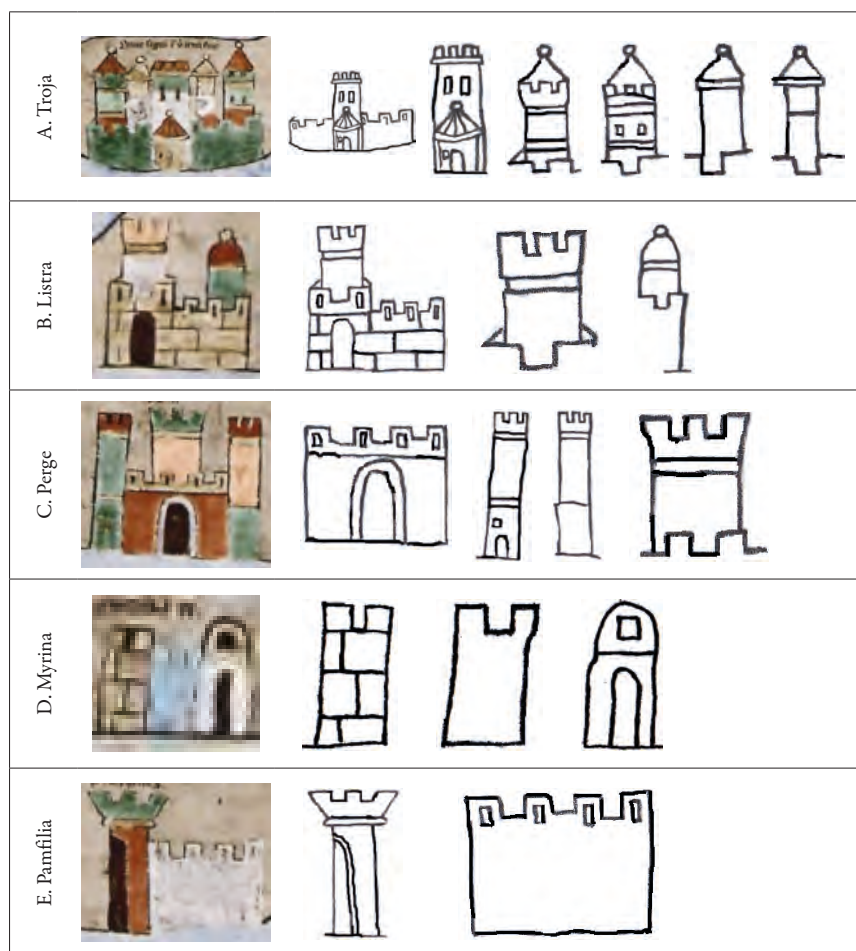
³⁰ Cf. N. Asutay-Effenberger, *Die Landmauer von Konstantinopel-Istanbul. Historisch-topographische und baugeschichtliche Untersuchungen*, Berlin–New York 2007. Tutaj (s. 224–257) znajduje się fundamentalna bibliografia przedmiotu. Cf. też S. Turnbull, *The Walls of Constantinople AD 324–1453*, illustrated by P. Dennis, Oxford 2004; K. Marínov, *Umocnienia Konstantynopola*, [in:] *Konstantynopol – Nowy Rzym...*, s. 157–177 (zwłaszcza s. 158–173).

Dalsza analiza tej winiety pozostaje czystą hipotezą, szczególnie jeśli chodzi o identyfikację bram. Oczywiście zawsze można powiedzieć, że najslynniejszą bramą cywilną murów Teodozjusza była tzw. Złota Brama, będąca pierwszą bramą wjazdową, licząc od strony Propontydy, i z nią właśnie identyfikować bramę miejską widoczną na winiecie³¹. Brak natomiast poszlak pozwalających na hipotetyczną identyfikację domniemanej bramy wojskowej, zwieńczonej na dodatek greckim krzyżem. Istniała co prawda tzw. Pierwsza Brama Wojskowa, zwana również *Bramą Chrystusową*, ponieważ nad nią umieszczono monogram Chrystusa (brama ta została zamurowana przez Turków), lecz znajdowała się ona nie po drugiej stronie murów, jak sugeruje winieta, lecz przed Złotą Bramą, licząc od strony Propontydy.

Jeszcze trudniej powiedzieć coś na temat budowli, która widnieje ponad drugą linią murów pomiędzy obu bramami. Jej skomplikowana geometryczna struktura podkreślona dużą liczbą linii równoległych sugeruje, że chodzi o budowlę o charakterze pałacu lub świątyni. Być może w ten sposób autor winiety starał się wskazać nie na konkretny obiekt, lecz na monumentalną i opartą na zasadzie symetrii zabudowę Konstantynopola, co podkreśla rangę miasta poprzez wyeksponowanie regularności jego układu architektonicznego i urbanistycznego.

³¹ Cf. J. S t r z y g o w s k i, *Das goldene Thor in Konstantinopel*, JKDAI 8.1, 1893, s. 1–39; E. W e i g a n d, *Neue Untersuchungen über das Goldene Tor in Konstantinopel*, MDAIAA 39, 1914, s. 1–64; Th. M a c r i d y, S. C a s s o n, *Excavations at the Golden Gate, Constantinople*, Archa 72, 1923, s. 63–104; Th. M a c r i d y, S. C a s s o n, *Excavations at the Golden Gate, Constantinople*, Archa 81, 1931, s. 63–84; M.R.E. W h e e l e r, *The Golden Gate of Constantinople*, [in:] *Archaeology in the Levant. Essays for Kathleen Kenyon*, ed. R. M o o r e y, P. P a r r, Warminster 1978, s. 238–241; S.G. B a s s e t t, *John V Palaiologos and the Golden Gate in Constantinople*, [in:] *Τὸ Ἑλληνικόν. Studies in Honor of Speros Vryonis Jr.*, vol. I, *Hellenic Antiquity and Byzantium*, ed. J.S. L a n g d o n, S.W. R e i n e r t, J.S. A l l e n, Ch.P. I o a n n e s, M.V. A n a s t o s, New Rochelle 1996, s. 117–133; J.Ph. B a r d i l l, *The Golden Gate in Constantinople. A Triumphal Arch of Theodosius I*, AJA 103, 1999, s. 671–696; C.A. M a n g o, *The Triumphal Way of Constantinople and the Golden Gate*, DOP 54, 2000, s. 173–188; G. M a c c h i a r e l l a, *Teodosio il Grande, la Porta Aurea e l'Egitto: note marginali*, [in:] *Medioevo: immagini e ideologia. Atti del convegno internazionale di studi, Parma, 23–27 settembre 2002*, a cura di A.C. Q u i n t a v a l l e, Milano 2005, s. 73–82.

Sama w sobie jednak winieta Konstantynopola ma charakter asymetryczny, co niejako sugeruje pewne *wewnętrzne rozchwianie* miasta. Winieta ta jest największa wśród winiet sekcji *zachodniej*. Jest też najbardziej dopracowaną graficznie winietą tej sekcji, mimo że zarówno ona jak i inne winiety noszą ślady licznych zatarć.

Tab. 3. Sekcja 2 (*wschodnia*): Winiety miast leżących naprzeciw Konstantynopola

Tabela 3 pokazuje z kolei różnicowanie winiet sekcji *wschodniej*. Tutaj wszystkie winiety mają charakter *militarny*, gdzie dominują elementy architektury obronnej. W dwóch przypadkach, jak wspomniano już wyżej,

mają one strukturę wybitnie symetryczną (A. Troja i C. Perge). Warto przy tym zauważyć, że symetryczną winiętę Perge, stolicy Pamfilii, umieszczono dokładnie naprzeciw asymetrycznej winiety Konstantynopola, co w pewnym sensie przypomina skrzywione lustrzane odbicie (cf. il. 5). Ten kontrast nie jest zapewne przypadkowy. Winieta Perge, miasta związanego z apostołską działalnością św. Pawła (cf. Dz 13, 13; 14, 25), przywodzi na myśl najeżoną blankami twierdzę, której centralnym punktem jest potężnie ufortyfikowana brama wychodząca wprost na morze. Tymczasem brama miejska na winiecie Konstantynopola jest przedstawiona niejako z *profilu*, przez co nie koresponduje z bramą Perge. Z drugiej strony winieta Perge nie posiada żadnych cech miasta chrześcijańskiego, podczas gdy winieta Konstantynopola zawiera w sobie, jak już wyżej wspomniano, krzyż grecki. Można również powyższe zestawienie obu winiet interpretować jako symbol zagrożenia asymetrycznego (= rozchwanego wewnątrz) Konstantynopola przez silną militarnie Azję Mniejszą.

5. Perge (u góry) i Konstantynopol (na dole) (cf. il. 1–3)

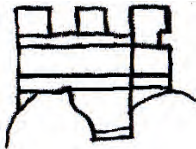
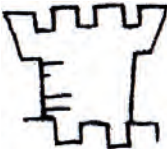

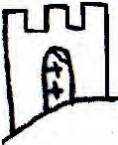

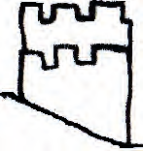

6. Troja (u góry) i Konstantynopol (na dole) (cf. il. 1–3)

Również symetryczną strukturę ma winieta Troi. Posiada ona obok cech twierdzy także cechy dużego ośrodka miejskiego. Dla rysownika tej winiety, podobnie jak dla każdego wykształconego człowieka średniowiecza, Troja była ważnym elementem, leżącym u podstaw ówczesnej kultury: była przecież, jak już wspomniano, legendarną kolebką Rzymu, a ten z kolei stanowił centrum religijne i kulturalne Zachodu. Widnieje ona

na bardzo wielu zachowanych do dziś mapach średniowiecznych niejako rutynowo w pobliżu Konstantynopola. Na mapie z Ebstorf jest to niewątpliwie najbardziej dopracowana winieta wśród wszystkich schematów miast *strefy* Konstantynopola (cf. il. 1). Pod tym względem równać może się z nią tylko winieta samej cesarskiej metropolii. Można powiedzieć, że Troja jest w tym miejscu substytutem Rzymu. W tej sytuacji należy zestawić z sobą te winiety i głębiej przeanalizować ich ikonografię (cf. il. 6). Winieta Troi, kolebki Rzymu, została dopracowana w aspekcie symetrii znacznie bardziej niż winieta Perge. Głównym elementem winiety Troi jest pięć koncentrycznie ustawionych wież, które górują ponad pojedynczą linią murów obronnych. W ten sposób winieta ta posiada nie tylko cechy wewnętrznego *uporządkowania*, lecz również pewnego dostojęstwa. Rzec by można, że Troja jest tu przedstawiona jako godna protoplastka Rzymu. Trojańscy uchodźcy przynieśli nad Tybr poczucie porządku, wyrażone choćby w prawie rzymskim, czy też w monumentalnej architekturze Rzymu, i byli w stanie zbudować tam metropolię zdolną rządzić światem. Stąd nie przypadkiem winieta Troi niewiele ustępuje wielkością winiecie Konstantynopola. To zaś sugeruje, że sam Rzym musi być o wiele wspanialszy, a jego winieta powinna znacznie przewyższać winieta Konstantynopola, i tak też jest (o czym niżej). Winiety te są zatem malowane według pewnego przemyślanego, logicznego planu, który ma wprowadzić widza mapy z Ebstorf w określoną perspektywę geopolityczną i światopoglądową. Winiety wraz z kontekstem geograficznym, w jaki zostały wkomponowane, zawierają swoisty kod ideologiczno-religijny. Jednym z dobrze uchwytnych elementów tego kodu jest właśnie zastawienie i analiza *zachodniej* i *wschodniej* sekcji *strefy* Konstantynopola.

Tabela 4 analizuje winiety sekcji *północnej strefy* Konstantynopola. Przedstawiają one niewielkie ośrodki miejskie (położone *de facto* na zachód lub południowy zachód od Konstantynopola), których cechą dominującą są fortyfikacje. Tylko druga winieta (B. Makri) sugeruje, że może chodzić o jakieś większe centrum administracyjno-wojskowe. Elementy architektoniczne pozostałych czterech winiety (A. nazwa zatarta, C. Kawala, D. Sestos, E. Heraklea-Perynt) są ułożone jedne nad drugimi stosownie do pionowej osi symetrii. W zestawieniu z sekcją *zachodnią* i *wschodnią* winiety sekcji *północnej* są architektonicznie bardzo ubogie.

A. nazwa zatarta			
B. Makri			
C. Kawala			
D. Sestos			
E. Herakleia-Perynt			

Tab. 4. Sekcja 3 (*północna*): Winiety miast leżących na północ od Konstantynopola

Sekcja ta nie miała prawdopodobnie dla rysownika winiet *strefy* Konstantynopola takiego znaczenia, jak dwie wyżej przedstawione sekcje. Sugeruje to skoncentrowanie grafika na osi wschód-zachód i (świadome) zbagatelizowanie osi północ-południe. Jeśli rozszerzyć to rozumowanie na cały ówczesny basen Morza Śródziemnego, gdzie dominowało spojrzenie *równoleżnikowe*, a zatem podstawą rozumowania geopolitycznego na tym akwenie była oś wschód-zachód, wtedy cała *strefa* Konstantynopola zostaje jednoznacznie osadzona w szerszym geopolitycznym kontekście epoki. To zaś sugeruje, jaką logiką mógł się (ewentualnie) kierować rysownik mapy.

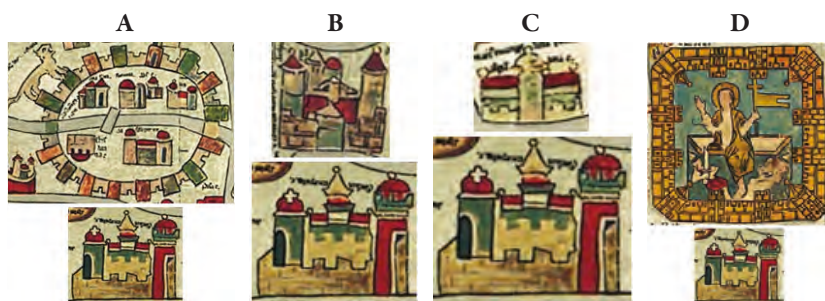
* * *

Jednak nie tylko analiza samej *strefy* Konstantynopola jest ważna dla zrozumienia miejsca winiety tego miasta na mapie z Ebstorf. Aby pogłębić powyższe analizy, warto zestawić jego winietę zarówno z winietami pozostałych czterech metropolii patriarchatów chrześcijańskich³², jak i porównać winietę Konstantynopola z winietami innych ważnych portów Morza Śródziemnego narysowanych na mapie z Ebstorf. W ten sposób powstanie swego rodzaju trójpoziomowa analiza porównawcza winiety Konstantynopola z mapy ebstorfskiej.

Poniżej (il. 7) zestawiono winiety Rzymu, Antiochii, Aleksandrii i Jerozolimy z winietą Konstantynopola tak, aby porównać nie tylko wygląd tych winiet, lecz także aby pokazać ich wzajemne proporcje. Z zestawienia tego wynika, że winiety Rzymu i Jerozolimy są znacznie większe od winiety Konstantynopola. Również ich logika wewnętrzna jest całkowicie inna od tej, jaką reprezentuje winieta Konstantynopola. Natomiast winiety Antiochii i Aleksandrii są znacznie mniejsze od winiety bosforańskiej metropolii³³. Jednak w przeciwieństwie do tej ostatniej ich wewnętrzna struktura oparta jest *grosso modo* na zasadzie symetrii. Największa dysproporcja występuje między winietą Aleksandrii i Konstantynopola. Ta pierwsza już od roku 641/642 była w rękach islamu, stąd też jej degradacja jako patriarchatu chrześcijańskiego jest widoczna także na winiecie. Antiochia wpadła w ręce Arabów w roku 637. Ponownie odbita przez Bizancjum w roku 969, pozostawała w jego władaniu do roku 1085, kiedy to miasto zajęli Turcy Seldżuczcy. Z ich rąk odbili Antiochię krzyżowcy w 1098 roku i pod ich panowaniem pozostała do roku 1268, kiedy to przeszła po raz trzeci pod władzę muzułmanów. Fakt, że przez blisko dwa wieki miasto było w rękach łacinników, rysownik winiety Antiochii podkreślił m.in. poprzez symetryczność schematu miasta. Z kolei Jerozolima wpadła w ręce Arabów w roku 638 i dopiero w 1099 została odbita przez wojska I krucjaty. Pod panowaniem łacinników pozostawała

³² Cf. P. Kochanek, *Winiety metropolii Pentarchii na mapach średniowiecznych i wczesnonowożytnych*, VP 34, 2014, s. 213–296.

³³ Cf. P. Kochanek, *Winiety metropolii Pentarchii...*, s. 259.

7. Winiety czterech stolic patriarchatów i Konstantynopola na mapie z Ebstorf:
A. Rzym³⁴, B. Antiochia nad Orontesem³⁵, C. Aleksandria³⁶, D. Jerozolima³⁷

³⁴ Legenda na mapie: *Roma*. Winięcie Rzymu towarzyszy jeszcze kilka innych legend: 1. *Secundum formam leonis inchoata est Roma*, 2. *Laurentii*, 3. *Sebastiani*, 4. *ad S. Mariam Maior(em)*, 5. *Rotunda* (= Pantheon = S. Maria Rotunda), 6. *S. Crucis*, 7. *ad Johannem in Laterane*, 8. *Cristiancia c.* (= turris Crescentii), 9. *ad S. Petrum*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 35; P. Kochanek, *Winiety metropolii Pentarchii...*, s. 255–256. Szczególnie bogatej bibliografii doczekała się legenda nr 1, cf. *ibidem*, s. 256, przyp. 154–158.

³⁵ Legenda na mapie: *Antyochia*. Winieta ta posiada jeszcze jedną, bardzo rozbudowaną legendę: *Fluvius Orontis iuxta muros Antyochie decurrit, qui a solis ortu oriens non longe ab urbe mari conditur. Quem de originis sue tractu Orientem latini appellaverunt, cuius fluentis frigidioribus et zephyris assidue ibi spirantibus tota civitas momentis omnibus refrigeratur*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 67, przyp. 5; P. Kochanek, *Winiety metropolii Pentarchii...*, s. 259 i przyp. 166.

³⁶ Legenda na mapie: *Alexandria c.* Pełne brzmienie legenda towarzyszącej winięcie Aleksandrii: *Alexandria c., quam Alexander Magnus construxit. Hic Scs. Marcus ewangelista passus est*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 88, przyp. 2; P. Kochanek, *Winiety metropolii Pentarchii...*, s. 259.

³⁷ Legenda na mapie: *Iherusalem*. Prócz nazwy miasta winięcie tej towarzyszą jeszcze dwie dłuższe legendy: 1. *Sepulcrum Domini gloriosum teste Ysaia [Is 11, 10]*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 69; 2. *Iherusalem sanctissima Judae metro polis, XXIII° miliario a Sychem, XVI° a Dispoli, XVI° ab Hebron, XIV° ab Jhericho, IIII° a Bethleem, XVI° a Bersabee, XXIV° ab Ascalone, totidem a Joppe, XVI° a Ramatha, VI°; ab Emaus, IV° miliario a montanis que adiit Maria cum festinatione. Hec civitas celeberrima capud omnium civitatum toti mundo extat, quia in ea salus humani generis morte et resurrectioni Domini consumata est dicente psalmista: „Rex noster ante secula” (Ps 73, 12) et cetera. Ipsa etiam civitas magna continent sepulchrum Dominicum, quod pia aviditate querere desiderat totus orbis, quia nobilitavit illud resurgens a mortuis victor mortis, unde Sedulius (Sedulius, V, 295–297, s. 136 [= PL 19, kol. 737A]): *Ubi, inquit, depositi thesaurum corporis amplum nobilis accepit Domino locus ille iacente, nobilior ipso resurgente sanctus est*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 69–70, przyp. 3; P. Kochanek, *Winiety metropolii Pentarchii...*, s. 257–259.*

do roku 1187, a następnie jeszcze raz pomiędzy rokiem 1229 a 1244, aby w 1244 ponownie przejść w ręce muzułmanów³⁸. Jednak *casus* Jerozolimy wykracza daleko poza ramy logiki geopolitycznej i administracyjnej. To przecież nie tylko stolica patriarchatu, ale przede wszystkim kolebka chrześcijaństwa. Stąd jej ogromna, *teologiczna* winieta, odwołująca się do wizji Ezechiela (Ez 48, 30–35) i do idei Zmartwychwstania Chrystusa (Mt 28, 1–8; Mk 16, 1–8; Łk 24, 1–11; J 20, 1–10), czyli do dwóch renesansów religijnych, których centrum była Jerozolima³⁹.

Dysproporcja między winietą Jerozolimy a Konstantynopola oddaje dobrze tę ideę. Podobna dysproporcja jest widoczna między winietą Rzymu a Konstantynopola. Tutaj jednak źródłem dysproporcji jest przede wszystkim rozłam, jaki dokonał się w roku 1054, zwany później schizmą wschodnią. Powstała w kręgu zachodniego chrześcijaństwa mapa z Ebstorf nie mogła nie wyeksponować tego faktu.

Asymetryczna winieta Konstantynopola w zestawieniu z opartymi na zasadzie symetrii winietami pozostałych metropolii patriarchatów chrześcijańskich daje podstawy do wieloaspektowej interpretacji. Jest to zestawienie o charakterze pewnego dynamicznego kodu. Uwzględnia on zarówno sytuację geopolityczną epoki, jak również skomplikowaną sytuację religijno-społeczną tego okresu. Ważnym graficznym elementem tego kodu jest symetria i proporcja. W tak rozumianej rywalizacji winiet Konstantynopol przegrywa z Jerozolimą i Rzymem. Natomiast winieta Konstantynopola dominuje zdecydowanie nad winietą Aleksandrii. Jednak nie chodzi tutaj o porównanie miast portowych, lecz o porównanie centrów religijnych, dokonane z perspektywy zachodniego chrześcijaństwa. Perspektywy tej nie należy w żadnym wypadku tracić z oczu, ponieważ to ona stanowi istotę analizowanego wyżej zagadnienia. Świat śródziemnomorski około roku 1300 rysuje się na mapie z Ebstorf jako skomplikowana struktura hierarchiczna. Na śródziemnomorskiej osi wschód-zachód rysownik starał się uwzględnić nie tylko rozdział między chrześcijaństwem a islamem, lecz także rozróżnienie między chrześcijaństwem *rymskim*

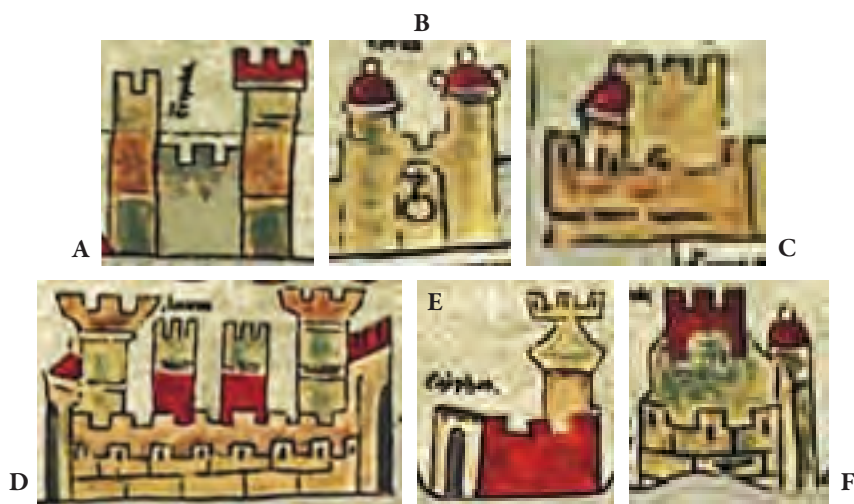
³⁸ Cf. P. Kochanek, *Konstantynopol in den Weltkarten des Beatus von Liébana*, VP 31, 2011, s. 534.

³⁹ Cf. P. Kochanek, *Winiety metropolii Pentarchii...*, s. 257–259.

i *konstantynopolitańskim*. W tym aspekcie swego rodzaju geograficznym zwornikiem sklepienia stał się dla niego akwen leżący pomiędzy Morzem Śródziemnym a Morzem Czarnym. Ten łącznik to Morze Egejskie, Dardanele, morze Marmara i Bosfor⁴⁰. Tu zislamizowana Azja spotykała się wówczas z chrześcijańską Europą, przy czym chrześcijaństwo reprezentował tutaj patriarchat konstantynopolitański. Z rzymskiej perspektywy teologiczno-politycznej były to trzy różne jakości, tworzące hierarchię zstępującą: chrześcijaństwo rzymskie, chrześcijaństwo konstantynopolitańskie i islam. Tę właśnie hierarchię, tak charakterystyczną dla mentalności epoki, widać jasno na mapie z Ebstorf.

Ponadto, jak już wzmiankowano, winieta Konstantynopola jest podobna do winiet wielu portów śródziemnomorskich. Chodzi tutaj zarówno o schematy portów palestyńskich (cf. il. 8), jak i włoskich (cf. il. 9), ponieważ one dostarczają szczególnie dobrego materiału porównawczego. Wyróżnia ją od nich tylko nieco większa liczba detali. Można zatem powiedzieć, że winieta Konstantynopola to klasyczna winieta śródziemnomorskiego portu, jakich wiele znajduje się na tej mapie. Nieprzypadkowo też liczne winiety miast portowych oznaczają porty wschodniej części Morza Śródziemnego. Mapa z Ebstorf powstała przecież w schyłkowym okresie wypraw krzyżowych, kiedy zainteresowanie tym regionem było w całej chrześcijańskiej Europie wyjątkowo silne. Winiety miast portowych eksponują głównie elementy fortyfikacji: mury obronne z blankami i baszty. Wśród portów palestyńskich wyróżnia się Akka, która posiada ciekawą i skomplikowaną winietę. Schemat ten cechuje symetria oparta na liczbie 2. Zaznaczono bowiem na nim dwie bramy, dwie linie murów obronnych, dwie duże wieże i dwie wieże mniejsze. Widać nie ma wątpliwości, że chodzi o bardzo silnie umocniony port, czy wręcz o nadmorską twierdzę. Na tej samej zasadzie symetrii została również narysowana winieta Trypolisu i Tyru. Wydaje się, że owa symetria elementów winiety nie jest bez znaczenia. Symetria daje bowiem poczucie głęboko przemyślanej matematycznie i geometrycznie całości. To zaś w odniesieniu do umocnień sugeruje solidność, stabilność i wytrzymałość konstrukcji.

⁴⁰ Cf. P. K o c h a n e k, *Cesarstwo Bizantyńskie w kartografii Zachodu około roku 1000*, TKHPAN 12, 2015 (w druku).

8. Winiety ważniejszych portów palestyńskich na mapie z Ebstorf: A. Trypolis⁴¹, B. Sydon⁴², C. Tyr⁴³, D. Akka⁴⁴, E. Hajfa⁴⁵, F. Jafa⁴⁶

Także winiety bardzo ważnych wówczas portów włoskich zostały narysowane w oparciu o zasadę symetrii lub asymetrii, przy czym symetria jest wyróżnikiem wyłącznie szczególnie ważnych centrów handlu morskiego. Stąd ten sposób rysowania winiety zastosowano tylko w przypadku Wenecji, która w tym czasie była jednym z najważniejszych portów Morza Śródziemnego. Biorąc pod uwagę ważność symetrii w schematach miast

⁴¹ Legenda na mapie: *Tripolis*.

⁴² Legenda na mapie: *Sydon*.

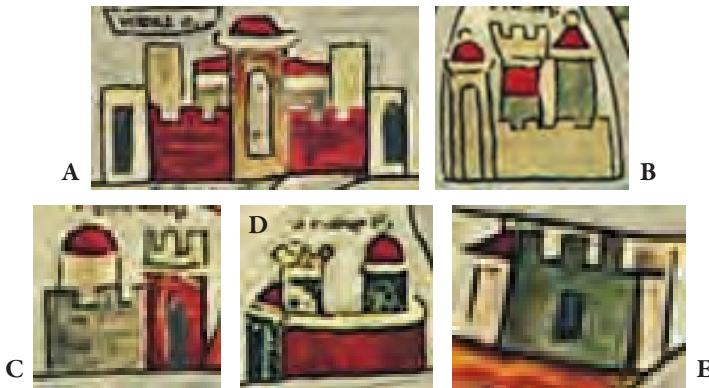
⁴³ Legenda na mapie: *Tyrus*. Obok legendy-nazwy Tyrowi towarzyszy jeszcze legenda w formie szerszego opisu: *Tyrus metropolis Fenicis in tribu Neptalim XX. prope miliario a Cesarea Philippi. Hec quondam insula fuit ab alto mari DCC passibus divisa, sed ab Alexandro terre continens facta est, propter expugnationem multis aggeribus in freto compositis. Cuius nobilitas conchilio et purpura maxime constat. Hec Originem zelat tumultum. VIII. miliario a Tyro est Sareth Sydonie ad orientem, in qua habitavit Helyas, ibique suscitavit filium vidue*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 68, przyp. 1.

⁴⁴ Legenda na mapie: *Accaron*.

⁴⁵ Legenda na mapie: *Cayphas*.

⁴⁶ Legenda na mapie: *Joppe oppidum*. Jafa, podobnie jak Aleksandria, Antiochia, Jerozolima, Rzym czy Tyr posiada także legendę-opis: *Joppe oppidum in tribu Dan, ubi saxa monstrantur in littore, in quibus Andromada ligata a Perseo est liberata*. Cf. K. Miller, *Die Ebstorkarte...*, s. 69, przyp. 1.

portowych Palestyny i Italii, można wnosić, że dla rysowników winiet na mapie z Ebstorf najważniejszym portem bliskowschodnim była Akka, natomiast najważniejszym portem Italii Wenecja. W ich cieniu znalazły się tak ważne z historycznego punktu widzenia porty jak Sydon, Tyr, czy Rawenna. Ten stan rzeczy zdaje się wskazywać na to, że winiety mapy z Ebstorf odnoszą się nie do przeszłości, lecz do okresu powstania tego kartogramu.

9. Winiety ważniejszych portów włoskich na mapie z Ebstorf:
A. Wenecja⁴⁷, B. Rawenna⁴⁸, C. Ankona⁴⁹, D. Brindisi⁵⁰, E. Genua⁵¹

Konkludując rozważania nad winietą stolicy Bizancjum na mapie z Ebstorf, należy podkreślić fakt, że winieta ta została wkomponowana w pewien zespół schematów *miast portowych* (choć nie wszystkie toponimy oznaczają faktyczne porty – cf. Adrianopol, Listra, Perge, Troja – a w przypadku choronimu *Pamfilia* chodzi o dawną nadmorską prowincję rzymską), liczący 15 winiet, który w niniejszym artykule określono mianem *strefy* Konstantynopola (cf. il. 1). Z kolei w *strefie* tej da się wyodrębnić trzy sekcje (po 5 winiet): I. *zachodnią* (portem nie jest tu Adrianopol) – cf. il. 2; II. *wschodnią* (portami nie są tutaj: Listra, Perge, Troja i Pamfilia)

⁴⁷ Legenda na mapie: *Venitia ci.*

⁴⁸ Legenda na mapie: *Ravenna c.*

⁴⁹ Legenda na mapie: *Ancona c.*

⁵⁰ Legenda na mapie: *Brundusium c.*

⁵¹ Legenda na mapie: *Ganna c.*

– cf. il. 3; III. *północną* – cf. il. 4. Pozostaje kwestią otwartą, dlaczego nad samym brzegiem morskim umieszczono 5 winiet, które *de facto* nie oznaczają portów. Można przypuszczać, że rysownikowi mapy chodziło o arytmetyczne *zrównoważenie* wspomnianych trzech sekcji, a następnie o stworzenie symbolicznego kodu, o którym mowa wyżej. Z kolei oś symetrii przedmiotowej *strefy* Konstantynopola stanowi zespół akwenów wodnych, w skład którego wchodzi Morze Egejskie, Dardanele, morze Marmara oraz Bosfor. Jednocześnie oś ta jest swego rodzaju łącznikiem między Morzem Śródziemnym a Morzem Czarnym. Zestawiono również winietę Konstantynopola z winietami czterech pozostałych metropolii pentarchii (cf. il. 7), a także z ważnymi portami Palestyny i Italii (cf. il. 8 i 9). W ten sposób zostało przeprowadzone trójpoziome porównanie tej winiety w obrębie mapy z Ebstorf. Prowadzi ono do dwóch podstawowych wniosków:

1. winieta Konstantynopola na mapie z Ebstorf rozpatrywana w kontekście wielkości i struktury innych winiet tejże mapy prezentuje się raczej skromnie;
2. winieta ta wyróżnia się spośród wielu z nich technicznym dopracowaniem.

Generalnie jednak nie jest to winieta, którą zachodni rysownicy mapy pragnęli wyeksponować. Wręcz przeciwnie, starali się oni raczej o to, aby widz – czytelnik mapy jej nie dostrzegł. Można wręcz powiedzieć, że maskują oni tę winietę przed jego oczyma, eksponując jednocześnie winiety Rzymu i Jerozolimy oraz łatwiej wpadające w oko winiety, których cechą podstawową jest symetria. W ten sposób schizma roku 1054 oraz późniejsze bolesne kontrowersje między Rzymem a Konstantynopolem wycisnęły trwałe ślad na średniowiecznej kartografii Zachodu.

10. Mapa z Ebstorf, źródło: <http://www.uni-lueneburg.de/hyperimage/EbsKart/start.html>